
iz kajkavske književno-jezične baštine

Izvorni znanstveni rad
UDK 821.163.42'282 : 09 Ezop/Kristijanović (497.5)“18“
Primljeno 2012-02-23

EZOPUŠEVE BASNE POHRVAČENE PO IGNACU KRISTIЈANOVIĆ U REDAKCIЈI JOŽE SKOKA

Ivan Zvonar, Varaždin

Sažetak

Pred čitateljima je prvo kritičko izdanje Ezopuševih basni pohrvačenih Ignaca Kristijanovića, objavljeno na početku prošle (2011.) godine u Nakladničkoj kući “Tonimir” iz Varaždinskih Toplica, uz materijalnu pomoć Ogranka Matice hrvatske iz Varaždina.

Radi se o pretisku djela iz 1843. koji je svom priređivaču Joži Skoku dao priliku da opširnije progovori o dva u široj javnosti već gotovo zaboravljena imena, o legendarnom grčkom basnopiscu Ezopu i njegovu kajkavskom prevoditelju Ignacu Kristijanoviću.

Svezak obuhvaća devedeset basni iz prve naklade i trideset i sedam tekstova koje je Kristijanović objavljivao u svom kalendaru Danica zebrebečka od 1842. do 1850. godine.

Lakše čitanje starog teksta omogućuju paralelne transliteracije, a razumijevanje sadržaja opširan kajkavski rječnik.

Slijede dva iznimno poticajna priređivačeva eseja.

Prvi (Ezop i njegove basne u svjetskoj i hrvatskoj književnosti) najprije govori o Ezopovoj građanskoj osobnosti, a zatim o recepciji ezopovske basne u europskim i u hrvatskoj književnosti.

Skok poimence navodi tri najznačajnija europska basnopisca: La Fontainea, Lessinga i Krylova i tri najveća kajkavska pripovjedača 17. i 18. stoljeća: Habdelića, Zagrepca i Gašparotija kao nastavljače ezopovske tradicije.

Drugi je esej (Ignac Kristijanović i njegove Ezopuševe basne) posvećen osobi najplodnijeg prevoditelja Ezopovih basni u nas i najupornijeg borca za kajkavsko narječje kao književni jezik.

Svaka je basna popraćena odgovarajućom ilustracijom uzetom iz nekog od brojnih europskih izdanja Ezopovih basni.

Knjiga po svom sadržaju i opremi zadovoljava najstroža bibliofilska mjerila i svakako predstavlja još jedan vrijedan kamen u mozaiku starije kajkavske književnosti.

Ključne riječi: Ezopove basne, Kristijanovićeви prijevodi, kajkavsko narječje, starija kajkavska književnost, europski i hrvatski basnopisci.

Kada su, 1874., privremeno prestala izlaziti *Čtejenja i evangeliumi*,¹ svojevrsni kajkavski zbornik s kalendarom, evanđeljima, molitvama i širim izborom duhovnih pjesama, mnogi su skeptici, i zlobnici, povjerovali da je s tom knjigom i kajkavski jezik konačno sišao s povijesne pozornice.

Očekivanja se, unatoč teškim društvenim i političkim prilikama u zemlji, nisu ostvarila. Usmena je poezija nastavila svoj nesmetani intenzivni život, a kontinuitet je očuvan i u pisanom književnom stvaralaštvu.

Upravo te, 1874., godine nastaju dvije (od šest do danas sačuvanih) kajkavske pjesme Augusta Šenoe (1838. – 1881.): *Čudnovita dveh kaputov zmešarija i Čestitka Ivši Tkalčiću god. 1874.*, obje satiričnoga značaja i potpisane pseudonimom Onufrius Kopriva.²

Nešto kasnije objavljuje Stjepan Ilijašević (1814. – 1903.) svoju poetsku zbirku *Nove pjesme* (Zagreb, 1884.) u koju su uvršteni i njegovi kajkavski stihovi.

Nit nastavlja Ksaver Šandor Gjalski (1854. – 1935.) Cintekovim pismom *illustrissimus Batorichu* (u noveli *Perillustris ac generosus Cintek* iz 1891.).

Na početku, pak, devedesetih godina, svakako prije 1894., u Zagrebu počinju ponovo izlaziti gotovo neizmijenjena *Čtejenja i evangeliumi* (razlika je samo u većem broju pjesama), ovaj put u nakladi V. Kohaneka i tiskana u tiskari Antuna Scholza.³

¹ Prva je godišta uredio Tomaš Mikloušić (1767. – 1833.), da bi kasnije niz godina taj posao obavljao Ignac Kristijanovič.

Naslov se knjige od izdanja do izdanja ponešto mijenjao, najviše ovisno o tome pod čijim je pokroviteljstvom djelo izlazilo. Tako onaj iz 1831. glasi: *Čtejenja y Evangeliumi na vsze nedelye y szvėtke czeloga lėta za potrebuvanje szlavne Biskupie zagrebechke. Po Zapovedi i Oblazti Preizvishenoga, Preszvetloga, y Prepostuvànoga Gozpodina Alexandra Alagovich, Biskupa Zagrebechkoga. Z-nova na szvėtlo vån dāna*. Vu Zagrebu, Pritizkana vu Ferencza Suppana Szlovarniczi, 1831.

Sva će izdanja nakon 1848. biti tiskana Gajevim pravopisom, pa naslov onoga iz 1851. glasi: *Čtejenja i Evangeliumi na sve nedėlje i svetke cėloga lėta za potrebovanje Nad-biskupie zagrebečke, s zavjetkom občinskih molitvah, po kojeh sveta cirkva nas vuči, kaj navlastito od Boga prositi, i kaj činiti moramo, skupa s pridavkom juternjih, mešneh, spovedneh i ostaleh molitvah, na svetlo van dani s dopustjenjem preuzvišenoga, presvetloga, i prepoštuvanoga gospodina Juraja Haulika, sedemdeset i osmoga biskupa, a pėrvoga nad-biskupa zagrebečkoga*. U Zagrebu 1851. Tiskom i troškom Franje Župana.

Pri dnu naslovnog lista slijedi i popis knjižara u Karlovcu, Samoboru, Sisku i Varaždinu u kojima se knjiga mogla nabaviti.

² Opširnije o Šenoinim kajkavskim pjesmama vidjeti u knjizi Jože Skoka, *Kajkavski kontekst hrvatske književnosti*, RO "Zrinski", Čakovec, 1985., str. 143. – 159.

³ Pisane ovih redaka ima primjerak te knjige iz 1894. godine, ali označen kao *Drugo izdanje na svėtlo van dano z-dopuščenjem duhovnoga poglavarstva*. Izostala riječ *pridavkom*, a više se ne imenuje niti aktualni zagrebački biskup. Sva je prilika da je tiskar Scholz kupio kod Franje Župana i klišeje za ilustracije jer su identične s onima u izdanju iz 1851.

A kada je Antun Gustav Matoš (1873. – 1914.) objavio svoj *Hrastovački nokturno* (Novo iverje, 1900.), mnogi još nisu bili svjesni da je počela zlatna era nove kajkavske lirike.

Ipak, ono što se nije dogodilo književnosti, dogodilo se čovjeku koji se najduže i najupornije borio za očuvanje kajkavskog narječja, duboko vjerujući i dokazujući da ono može odgovoriti svim zahtjevima književnog jezika. Bio je to pisac, prevoditelj, urednik (i Čtejenja i evangelijska) te nakladnik Ignac Kristijanović (1796. – 1884.).

Proći će osamdeset i osam godina do pojave prvog opširnijeg i znanstveno utemeljenog prikaza njegova života i rada, poteklog, srećom, iz pera Olge Šojat (1908. – 1997.), u svoje vrijeme najbolje poznavateljice starije kajkavske književnosti.⁴

Naslovnica suvremenog i kritičkoga pretiska, u redakciji Jože Skoka, 2011.

⁴ Olga Šojat, *Život i rad Ignaca Kristijanovića* – u ediciji: Rad JAZU, knjiga 324., Zagreb, 1962., str. 63. – 114.

Nakon toga je, u dužim vremenskim razmacima, slijedilo još nekoliko poticajnih eseja i osvrta na osobu i spisateljstvo Ignaca Kristijanovića,⁵ a njegovo se ime češće pojavljivalo i na stranicama časopisa *Kaj*.⁶

Sva je ta vrijedna književnopovijesna građa, stjecajem naših književnih okolnosti, ostala razasuta po raznim, široj čitalačkoj publici često i nepoznatim, publikacijama, a i pisana je za različite prigode i s različitim pobudama, pa je slika o posljednjem istinskom borcu za kajkavski jezik i slovnstvo ostala fragmentarna.

Tu je prazninu, konačno, popunilo prvo kritičko izdanje Kristijanovićeve *Ezopuševe basni pohrvačenih*, točnije njihov pretisak iz 1843., koji se pojavio na početku 2011. godine zaslugom Nakladničke kuće "Tonimir" iz Varaždinskih Toplica i Ogranka Matice hrvatske iz Varaždina, u redakciji Jože Skoka.

Radi se o ediciji koja svojim vanjskim izgledom, sadržajem i opremom udovoljava i najstrožim bibliofilskim zahtjevima.

Knjiga je koncipirana tako da paralelno s prvotnim tekstom donosi i Skokove transliteracije (dijelom i transkripcije). Ispod svake su basne protumačeni svi manje poznati kajkavski izrazi, a sadržaj je popraćen odgovarajućom ilustracijom.

Sve su slikovne priloge skupili priređivačevi suradnici iz brojnih svjetskih naklada Ezopovih basana (najstarija je od njih londonska iz 1480. godine).

Kristijanovićevo izdanje sadržava devedeset basana i počinje mottom:

*Negledaj lépotu, nit grdobu tela,
Nek na dobru pamet, y na szlavna dela.
Ja zpodobe jeszem, iztina je hude,
Ali se nad mojom pametjum vszi chude.*

⁵ Ovdje se spominju:

– Josip Percan, *Ignac Kristijanović (1796. – 1884.) i njegovi pokušaji prevođenja Svetog pisma, Bogoslovska smotra*, vol 54, br. 1, travanj 1984.

– Milivoj Sironić, *Vječna mudrost u Ezopovim basnama*. Predgovor knjizi Zbornik Ezopovih basana, Školska knjiga, Zagreb, 1999., str. 264. – 267.)

– Alojz Jembrih, *Ignac Kristijanović i njegovo mjesto u kajkavskom književno-jezičnom krugu 19. stoljeća*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin, 2001., br. 12 – 13, str.227. – 243.

⁶ Od vrijednih priloga o Ignacu Kristijanoviću u časopisu *Kaj* svakako valja spomenuti radove:

– Olga Šojat, *Ignac Kristijanović i "Danica zagrebečka"*, 1968., br. 1, str. 12. – 27.; *Danica zagrebečka*, 1968., br. 2, str. 9. – 20.; *O stilu Ignaca Kristijanovića*, 1968., br. 3, str. 8. – 11.

– Alojz Jembrih, *Posljednji "Mohikanac" kajkavske književnosti*. – U povodu stote obljetnice smrti Ignaca Kristijanovića, 1984., br. III, str. 15. – 17.; *Mjesto i značenje Ignaca Kristijanovića u kajkavskom književnojezičnom krugu 19. stoljeća* (Post festum obilježavanja 200. obljetnice rođenja) 1997., br. 3 – 4, str. 156. – 158.

– Antun Šojat objavljuje u nastavcima svoj rad *Kratki navuk jezičnice horvatske*, a među primjerima kajkavskoga štiva češće donosi i ulomke iz djela Ignaca Kristijanovića (ukupno je objavljeno deset nastavaka, od br. 3 – 4 1969. do br. 11 1971.).

Naslovnica Kristijanovičeva kalendara Danica zagrebečka, 1842.

Priredivač je tom broju dodao i trideset i sedam tekstova koji su objavljivani u Kristijanovičevu kalendaru *Danica zagrebečka* od 1842. do, zaključno, 1850., s iznimkom godišta 1849. koje je, zapravo, replika *Stoljetnog horvatskog kalendara* iz 1819., tiskana u spomen izdavačevu velikom prethodniku (i ujaku) Tomašu Mikloušiću.

Slijede *Prilozi* s opširnim, dosta korektno sastavljenim kajkavskim rječnikom, s imenskim pojmovnikom i s dva iznimna eseja, oba iz pera Jože Skoka, u kojima su razriješene mnoge nedoumice o recepciji Ezopovih basana u europskim književnostima, pa tako i u hrvatskoj, navlastito kajkavskoj, književnosti, s posebnim obzirom na djelo Ignaca Kristijanovića.

Ti su tekstovi pisani izrazito narativnim stilom, a po jasnoći iskaza i dinamici pripovijedanja ulaze u tip štiva prihvatljiv najširem krugu čitatelja.

Prvi, *Ezop i njegove basne u hrvatskoj i svjetskoj književnosti*, najprije donosi Ezopov životopis, a u nastavku detaljnije govori o odjecima basana koje mu se pripisuju među čitateljstvom (ili slušateljstvom) njegova i kasnijih razdoblja, sve

do našega vremena. Sam je esej podijeljen u četiri odjeljka (Kristijanović bi rekao *kotriga*).

Prvi je posvećen Ezopovu građanskom i književnom liku.

Sve što se danas zna o toj intrigantnoj osobi više je plod predaja nego činjenica, a cijela mu je biografija izgrađena na kontrastu između tjelesne ružnoće i veličine duha obilježenog visokim moralnim načelima.

Kako, međutim, Homer nije bio slijep, jer slijepac ne bi mogao ostvariti tako precizne opise prirode, ljudi, oružja i borbi, a i njegovo ime nije moralo značiti slijepac, nego, čak vjerojatnije, sastavljač (dakle pjesnik), tako ni Ezop nije morao biti ružan.

Ipak, po vjerovanju starih Grka s bogovima je mogao komunicirati samo slijep (npr., vrač Tiresija u Sofoklovu *Kralju Edipu*) ili na neki drugi način obilježen čovjek.

Osim toga, Heleni su za svaku stvar morali imati izumitelja, pa su i izum basne pripisali jednoj osobi – Ezopu.

Sve predaje polaze od tvrdnje da je rođen kao rob, no kako se sedam grčkih gradova bori za čast da se u njima rodio Homer, tako je i Ezop mogao biti Samljanin, Frigijac iz Amoriona, Tračanin, Ligijac iz Sarda, ali se niz niti tu ne prekida.

Već je od mladosti mijenjao gospodare, radeći za njih najteže i najniže poslove, sve dok, prema Herodotu, nije dospio u vlasništvo Samljanina Jadmona, filozofa, koji je brzo uočio sve duhovne vrline svog roba pa ga nagradio slobodom. Bilo je to za kralja Amasisa oko sredine 6. stoljeća prije Krista (to je vjerojatno vrijeme Ezopova života).

Ezop sada, kao slobodni građanin, može zadovoljiti urođenu mu znatiželju pa putuje Grčkom i Egiptom, a ljude, s kojima se susreće, neprestano zadivljuje iznimnom dosjetljivošću i razumom. Bit će da je i na tim putovanjima pripovijedao i svoje basne.

Stekavši naklonost lidijskog kralja Kreza, dobiva zadatak da u Delfe odnese njegov bogati dar Apolonovu proročistu, a dio zlata da podijeli Delfljanima.

Vidjevši, međutim, da su Delfljani lijeni i svadljivi, on sve zlato namijenjeno njima vraća Krezu, no time je potpisao svoju smrtnu osudu.

Delfljani mu podmeću zlatnu Apolonovu čašu, proglašavaju ga kradljivcem i oskrvniljem proročišta i strovaljuju ga s litica Hijampeje.⁷

Taj se skraćeni prikaz Homerova života uvelike podudara s Kristijanovićevim, što znači da se i anonimni pisac njemačkog predloška, s kojega su *Ezopuševe*

⁷ O Homeru i Ezopu opširnije piše Miloš N. Đurić u knjizi *Historija helenske književnosti*, Naučna knjiga, Beograd, 1951., str. 31. – 123. i 386. – 391.

basne prevedene, kretao samo u krugu predaja koje, i kakve, stigle su do njegova vremena.

Zanimljivo je da su i svi slikari, od bezimernih ilustratora Ezopovih basni do velikog Diega Velasqueza (1599. – 1660.) isticali ružnoću njegova tijela.

Ostaje tajnom i to je li Ezop svoje basne zapisivao ili ih je samo pripovijedao, pa su u kasnije zbornike dospjele već ponešto varirane pri usmenom prenošenju.

Bilo kako bilo, Ezop je, kaže Skok, makar i pod legendarnim imenom, prihvaćen kao autor prvog zbornika basana koji mu se pripisuje, što potvrđuje i Aristotel (384./3. – 322./1.) u četvrtoj knjizi svoje *Poetike*.

Drugi odjeljak citiranog eseja govori o basni i njezinoj recepciji u europskim književnostima.

Tu se uspostavlja distinkcija između Ezopovih basni i primjera te vrste nastalih u kasnijim razdobljima. Navodeći i Milivoja Sironića (1915. – 2006.), Skok ističe kako je Ezop basnu autorski obilježio, a njezinoj je poetskoj strukturi dao temeljni prilog – sinonimnu vezu autorstva i književne vrste. Ezopovsku su jezgru kasniji basnopisci proširili i prilagodili svom odnosu prema društvu.

U osnovi alegorijska priča sa životinjama kao nositeljima radnje i ljudskih osobina, basna će u kasnijim razdobljima u svoje sadržaje uključivati i ljudske likove.

Prema Sironiću, basne su najdemokračičniji književni rod jer u teškim uvjetima bespravlja govore silnicima u oči istinu zaodjevenu u životinjsko ruho, kude ljudske poroke, hvaleći istovremeno vrline i poštenje.

Dio strukture ezopovske basne čini i pouka koja iz nje izvire u gnomskom izričaju. Završetak je najčešće, bez obzira na mjestimičnu obojenost svježim humorom, tragičan.

U nastavku eseja Skok ističe kako je ezopovska basna bila u europskoj književnosti višestruki prevoditeljski izazov, kao neprijeporan poetički model i kanon određene pripovjedne vrste.

Za prihvaćanje je grčke izvornosti važnu ulogu odigralo i rimsko posredništvo, u čemu posebno mjesto pripada basnopiscu Fedru (15. prije Krista – 50. poslije Krista), podrijetlom također robu kojega oslobađa car August.

Fedro je za cara Tiberija priredio pet knjiga Ezopovih basana, ali se i sam proslavio kao basnopisac iskazujući vrlo kritičan stav prema njemu suvremenim društvenim odnosima. Originalan ili “prerađen”, on je postao najživljim posrednikom između srednjovjekovne i novovjeke basne.

Na ezopovskoj tradiciji, počevši od renesanse pa dalje, nastaje i umjetnička (pisana) basna, a njezino je najplodnije razdoblje vezano uz klasicizam, prosvjetiteljstvo i rani romantizam.

Skok posebno ističe tri europska basnospisca koje naziva “simboličnim carevima basni svoga vremena”. To su Francuz Jean de La Fontaine (1621. – 1695.), Nijemac Gotthold Ephraim Lessing (1729. – 1781.) i Rus Ivan Andrejevič Krilov (Krylov, 1768. ili 1769. – 1844.).

Sva su trojica dala svoj veliki prilog aktualizaciji te književne vrste.

Za La Fontainea je bila bitna hijerarhijska piramida društvenog poretka u Francuskoj 17. stoljeća, pa su i njegove životinje u basnama određene socijalnim položajem.

I Lessing nastavlja ezopovsku tradiciju, ali daje svoje osobno viđenje prilika u Pruskoj za Friedricha II.

Krilov nije toliko ovisio o ranijim basnospiscima, ali su La Fontaineovi utjecaji vidljivi pri korištenju ljudskih likova i pučkoga govora u formiranju sadržaja. On se oštro obara na birokraciju, korumpirano sudstvo i državni aparat. U zaključnim se poantama svojih basana uspješno služio epigramatskim sentencijama od kojih su mnoge postale aktualne fraze u ruskom društvu.

Dok su La Fontaineove i Krilovljeve basne pisane u stihovima, Lessing zadržava proznu gnomsku formu.

Skok ukazuje na činjenicu kako u preostala dva stoljeća nema izrazitijih basnospisaca, ali se tragovi basana prepoznaju u modernoj satiričnoj i fantastičnoj prozi, u bestijariju društva i animalističkim alegorijama.

Treći je odjeljak posvećen recepciji ezopovske basne na hrvatskom govornom prostoru, a kontinuitet se može pratiti od 16. stoljeća, jer se već prvi dubrovačko-dalmatinski pisci u svojoj pjesničkoj dikciji pomažu alegorijama, personifikacijama, poukama i etičkim kontrastom.

U tom se kontekstu spominju imena Mavra Vetranovića (1482. ili 1483. – 1576.), Petra Hektorovića (1487. – 1572.), Nikole Dimitrovića (oko 1510. – oko 1555), Dinka Ranjine (1536. – 1607.) te bosanskih pisaca Matije Divkovića (1563. – 1631.) i Pavla Posilovića (oko 1600. – 1651.).

Posebno valja istaći Ignjata Đurđevića (Đorđić, 1675. – 1737.) koji je u svojoj rukopisnu zbirku *Pjesni razlike* uključio ciklus prevedenih Ezopovih basana, zapravo prepjeva grčkog pjesnika Babrije (III. st. poslije Krista).

Za razliku od mnogih povjesničara hrvatske književnosti Skok u svoj prikaz uključuje i kajkavski odvjetak književnog stvaralaštva te u tom smislu ističe trojicu najvećih kajkavskih pripovjedača 17. i 18. stoljeća. To su, u kronološkom nizu, Juraj Habdelić (1609. – 1678.), Štefan Zagrebec (1669. – 1742.) i Hilarion Gašparoti (1714. – 1762.).

Prema Franji Galincu (1887. – 1945.) tu posebno prednjači Juraj Habdelić koji u svoje tekstove, ali ne spominjući autora, unosi više Ezopovih basni, nazi-

vajući ih *fabulicama* (npr., *Miš varoški i miš poljski*, *Vuk i janje*, *Lisica i kavran* i druge).

Na taj se način nastojao približiti čitateljima (možda više slušateljima) za koje je pisao svoja djela (posebno *Pervi otca našega Adama greh*, 1674.), a pokazao je i svoj pozitivan odnos prema usmenoj književnosti.

Štefan Zagrebec (Matija Marković) u svojim knjigama *Hrana duhovna ovčic keršćanjskeh iliti prodečtva* (I. – V., 1715. – 1734.) čak i definira basnu kao izmišljenu priču iz koje se neka "... istina van speljati more". U svoje je djelo unio dvije Fedrove basne i tri basne kojima je autor sam Ezop (npr. *Sjekira i toporište*).

Dok Habdelić i Zagrebec ne spominju Ezopa kao autora, Hilarion Gašparoti (Gasparotti) u svom velebnom djelu *Cvet sveteh, ali življenje i čine cvetcev* (I. – IV., 1752. – 1761.) u dva navrata identificira Ezopa kao pisca. On ipak ne donosi njegove basne, nego evocira pojedine zgode i anegdote iz piščeva života.

Četvrti odjeljak obuhvaća pregled intenzivnijeg prevođenja Ezopovih basana u nas, i to od Matije Antuna Reljkovića (1722. – 1796.) do Ignaca Kristijanovića, a spominje se i više dječjih časopisa iz 19. i 20. stoljeća koji sporadično donose i basne, najčešće prijevode Ezopa, Lessinga i Krilova.

Kao prevoditelje i autore zbornika Skok spominje Ivana Filipovića (1823. – 1895.) i Tomislava Ivkanca (Ivkanec, 1844. – 1912.), a posebno izdvaja dvoje kasnijih autora u čijim basnama i dalje živi Ezopov duh. Bili su to Ivana Brlić Mažuranić (1874. – 1938.) i Gustav Krklec (1899. – 1977.).

Oslonjena na klasičan trolist: Ezop – La Fontaine – Krilov, Brlićeva je u posthumno objavljenoj zbirci *Basne i bajke* (1943.) dala svoju verziju basne kao proširene animalističke priče u stihovima, s jačim naglaskom na fabuli nego na artistskoj poetskoj fakturi.

Nasuprot njoj, Gustav Krklec svoje basne temelji na gnomskom i aforističkom pjesničkom izričaju i na minijaturnoj formi duhovitih katrena. Tu je čitav niz Ezopovih likova stavljen u kontekst suvremene autorove stvarnosti.

Dilemom jesu li tekstovi u Krklecovoј zbirci *Telegrafske basne* (1954.) primjereni isključivo djeci, ali i konstatacijom da predstavljaju čvrstu recepcijsku vezu između književnosti za djecu i one koja je namijenjena odraslima, Skok završava svoj prvi esej.

Drugi je tekst posvećen kajkavskom prevoditelju Ezopovih basni, pa je i naslovljen kao *Ignac Kristijanović i njegove "Ezopuševe basne"*.

Autor eseja na početku ističe očigledan utjecaj gorljivog zagovornika kajkavskoga narječja kao književnog jezika Tomaša Mikloušića na svog nećaka Kristijanovića, koji će, doista, nastaviti Mikloušićevo djelo, pa su ga tako doživljavali i njegovi suvremenici. Među njima je najistaknutiji Pavel Štoos (1806.-

1862.). On je u antologijskoj pjesmi *Nut! Novo leto! / Mati – sin – zorja* 1831. (poznatijoj po Gajevom naslovu *Kip domovine vu početku ljeta 1831.* i drugi put objavljenoj u *Danici* 1835.) najprije oslikao kaotične društveno-političke prilike u Hrvatskoj na početku trećeg desetljeća 19. stoljeća, da bi potom, u elegiji *Glas kričečega vu puščini horvatskoga slovstva po smrti Tome Mikloušića* (Zagreb, 1833.), prikazao konfuzno stanje u hrvatskoj književnosti. Tu je pjesmu posvetio Ignacu Kristijanoviću smatrajući ga braniteljem i čuvarom “hrvatskoga” jezika.

Slijede detaljniji piščevi biografski podaci iz kojih valja naglasiti da je bio rođen u Zagrebu 1796., da je tu i umro 1884., da mu je pravo prezime bilo Kristijan te da se, poput svog ujaka, posvetio svećeničkom zvanju.

Zaređen je 1819. pa najprije službuje u Radoboju, Krapini i Zagorskim Selima.

Neko je vrijeme kapelan u Crkvi svetoga Marka u Zagrebu, a potom, od 1834. do 1851. župnik u bilogorskom mjestu Kapeli.

Istovremeno obavlja i poslove podjašprišta (arhiđakona) bjelovarskoga kotara.

To je vrijeme njegova najplodnijeg književnog djelovanja.

Postavši kanonikom, vratio se u Zagreb, gdje je do smrti obavljao mnoge ugledne dužnosti.

Svoju je spisateljsku djelatnost počeo religioznim knjigama moralističkog značaja.

Za ovaj su kontekst, međutim, značajnija njegova svjetovna djela.

Uz urednički rad na *Čtejenjima i evangeliumima*, preuzet od Mikloušića, odmah po dolasku u Kapelu pokreće kalendar *Danica zagrebečka*, koji će kontinuirano izlaziti do 1850. (tiskano je sedamnaest godišta), da bi daljnje izdavanje spriječio Bachov apsolutizam (1849. – 1859.).

Prema Olgi Šojat taj je kalendar po broju čitatelja nadmašio sve dotadašnje kalendare na hrvatskom jeziku. Razlog je njegove popularnosti u zanimljivosti i raznovrsnosti sadržaja. Osim uobičajenog kalendarskog dijela *Danica zagrebečka* donosi ulomke iz *Biblije*, prijevode iz raznih europskih publikacija, mnoštvo gospodarskih i drugih korisnih savjeta, mnogo pjesama, kraćih i dužih pripovijedaka, anegdota i crtica, prirečja (poslovice) i zganjki (zagonetaka).

Od 1842. u njoj se objavljuju i prijevodi Ezopovih basni, a taj kontinuitet ne prekida niti posebna knjiga 1843.

Kristijanović se intenzivno bavi i jezičnim pitanjima pa 1837. objavljuje svoju opširnu gramatiku kajkavskoga narječja: *Grammatik der kroatischen Mundart*, a 1840. i njezin dodatak: *Anhang zur Grammatik der kroatischen Mundart*.

Ta je gramatika, kako kaže Skok, premda napisana na njemačkom jeziku, radi animiranja šireg broja čitatelja, bila afirmativna za kajkavski jezik, a posebno je poslužila kao oslonac idejama za koje se zalagao njezin autor.

Izdanje Ezopushevih basni I. Kristijanovića, 1843.

Sve do 1848. Kristijanović uporno čuva staru grafiju, ali konačno spoznaje da je ta bitka izgubljena, pa je u *Danici* za 1848. godinu korišten Gajev pravopis.

Pored *Danice zagrebečke* svakako je najvažnije Kristijanovićevo djelo *Ezopusheve Baszne pohrvatchene po Ignaczu Kriztianovich, Kapelszkiem Plebanushu* 1843.

Tiskane su u malom formatu (14,7 x 9, 6 cm).

Skok naglašava da se tu radi o izboru izrazito kratkih, “gnomski” sažetih, basana koje su prevedene s nekog od brojnih njemačkih izvornika.

Uočljiva je razlika između tako sažetih basana iz samostalne knjige i onih koje su tiskane u *Danici*. Ove su druge fabularno razvijenije, uglavnom animalističke, priče, jače oslonjene na pučku pripovjedačku tradiciju.

Nije stoga čudno što su neke od njih s lakoćom prešle u usmenu književnost. Tako će R. F. Plohl-Herdvogov basnu *Od lisice i ježa* iz devetog tečaja *Danice* (za

1842. godinu, str. 106. – 107.) u gotovo neizmijenjenom obliku uvrstiti u svoju prvu knjigu narodnih pjesama i pripovijedaka.⁸

Nešto kasnije donosi je i Ivan Filipović, ali pretočenu u stihove.

Navodimo ključni moment u kojem jež grize lisicu za uho:

*A kada joj baš do živa bijà,
Ježem manù takvom silom lija,
Tja iz jame da je izletio,
Ko' da u njoj nije nigda bio.*⁹

Sam je Joža Skok u svojoj knjizi *Kajkavski kontekst hrvatske književnosti* jedno čitavo poglavlje posvetio mogućnosti, ali i svrhovitosti prevođenja kajkavske poezije prvo na hrvatski standardni jezik, a onda i na druge jezike i obratno, pri čemu je za primjer uzeo jedan prepjev Gorana Kovačića s engleskog jezika (W. de la Mare: *Trees – Drvlje*) i iznio misli samog prevoditelja: “Goran je vjerovao da je uspjeti prepjev isto tako pjesničko ostvarenje kao i originalno djelo.”

Pozvavši se, pak, na Josipa Torbarinu (1902. – 1986.), kaže: “Prenijevši englesku pjesmu (pjesmu *Drvlje*, o. p.) u lukovdolsko narječje, on (Goran) ju je posve lokalizirao i učinio da se uopće više ne osjeća kao prijevod.”¹⁰

Time su još jednom, na najizravniji način potvrđene iznimne izražajne mogućnosti kajkavskoga narječja.

Drugim riječima, prevođenje je moguće, najčešće uz veća ili manja odstupanja od originala, a ta odstupanja ovise o tri momenta.

Prvi, svakako najopasniji, proizlazi iz prevoditeljeva nedovoljnog poznavanja jezika s kojega prevodi.

Druga dva su kreativna. Jedan od njih nastupa kada prevoditelj, prenoseći neki sadržaj iz jednog jezika u drugi, želi tom sadržaju dati novu umjetničku formu (tako je radio La Fontaine prenoseći Ezopovu prozu u stihove), a drugi kada se nastoji olakšati umjetnička komunikacija između ponuđenog književnog teksta i čitatelja (ili slušatelja) prilagođavajući ga podneblju kojem je namijenjen ili se, pak, iz određenih razloga, u njemu ublažuju neki suviše grubi izrazi.

Oba su spomenuta postupka kreativna, pa u djelo uključuju i prevoditeljevo suautorstvo.

⁸ *Hrvatske narodne pjesme i pripoviedke u Vrbovcu sakupio i rodu i svijetu predao Rikardo Ferdinando Plohl-Herdvigo. I.* U Varaždinu. Brzotiskom Platzera i sina 1868., str. 110. – 113.

⁹ Citirano prema *Antologiji pjesništva hrvatskoga i srbskoga, narodnoga i umjetnoga sa uvodom o poetici*, sastavio August Šenoa, a izdala Matica hrvatska. U Zagrebu 1876., str. 304.

¹⁰ *O prevodivosti i neprevodivosti pjesništva na kajkavskom zavičajnom idiomu – u knjizi Kajkavski kontekst hrvatske književnosti*, “Zrinski” Čakovec, 1985., str. 249. – 263.

U tom smislu valja shvatiti i Kristijanovićevo “pohrvaćivanje” Ezopovih basana, pri kojem on nije samo prevoditelj nego i suautor.

Prevodeći tekst nepoznatoga njemačkog pisca, on je njegovoj prevoditeljskoj slobodi dodao i svoju autorsku slobodu, vidljivu u preinakama, kontaminacijama i uraščivanjima više basna u jedan sadržaj, pa i zamjeni životinjskih likova kao nositelja radnje. Time je dao svoj prilog kajkavskoj i cjelokupnoj hrvatskoj književnosti.

Uvaživši stanovišta Milivoja Sironića i Olge Šojat, Skok dopunjuje njihov zaključak tvrdnjom da su Kristijanovićeve oslonjenost na ezopovsko–fedrovsku tradiciju i proširenje izbora u *Danici* na pučko-usmenu basnu i basnu postezopovskog podrijetla, neosporiva potvrda prevoditeljeva iznimnog poznavanja te književne vrste i njezine povijesti. To poznavanje (i sklonost) Kristijanović najavljuje već svojim prepjevom *La Fontaineove basne o gavranu i lisici* za koju je i sam *La Fontaine* preuzeo sadržaj od *Ezopa* (u Kristijanovićevoj izboru *Basna br. 12, Karvan i lesica*, str. 26.).

Pripovest od karvana i lesice.

Karvana lesica vidla je na grani,
Da se prav čestito z belem sirom hrani;
Gleda kak bi sira mogla predobiti:
Počela je njemu ovak govoriti:
Ni na svetu ptice, ka bi lepša bila:
Bar da bi se z glasom zmožnem tak hvalila:
Karvanu z te hvale počne serce rasti:
Otpre kljun na pesmu, sir mu mora pasti:
Berže li sir z kljuna karvanu opade,
Još ga berž lesica z lampami popade:
Tužen! gde je sir moj? hoče karvan reči:
Žuri se lesica z sirom berž pobeči:
Verni mi mu hranu, sreča ti zaspala:
Nis> je, reče, vzela, da bi ti ju dala.

Danica zagrebečka, I, 1834., str. 82. – 83.

Možda je ovo trenutak da se istakne još jedna paralela. Neka je druga ruka na kraju kaligrafirane zbirke *Pesame horvatske Katarine Patačić* (1781.) oko 1790. godine, običnim rukopisom također zapisala istu pjesmu. Taj je, na prvi pogled vandalski, čin i nehotice postao važnim književnopovijesnim podatkom jer se,

bez sumnje, radi o prvom prepjevu jedne La Fontaineove basne na kajkavski jezik. Varijacije su prema Kristijanovićevu tekstu vidljive, ali samo u pojedinim riječima unutar stihova.

Ta starija verzija pticu naziva *kavran*, a i završetak je takav da ga Kristijanović kao svećenik nije mogao ponoviti:

*Vrate mi mu hranu, sreća ti beh slepa,
Kurva veli smejuć, traži ju spod repa.*

Zanimljivo je da je Kristijanović na kraju svog prepjeva upotrijebio istu frazu, *sreća ti zaspala*, kao i u basni *Od lisice i ježa*, što u oba slučaja potvrđuje da se radi o njegovu prevodilačkom peru.

Srpski je prosvjetitelj Dositej Obradović (1739. – 1811.) nakon prevedenih basana redovito pisao svoja *naravoučenja* koja su po opsegu često višestruko nadmašivala sam tekst basne, što je moglo odbiti čitatelje.¹¹

Tako je postupio i Ivan Trnski, prepjevajući neki europski predložak ili sam pretočivši u stihove Ezopov tekst, opet o gavranu i lisici. Cijela jedna trećina (osam zadnjih stihova) njegova prepjeva sadržava moralnu pouku.¹²

Nasuprot njima, Kristijanovićevi su *navuki* kratki, jezgroviti, a ipak često dorečeniji od Dositejevih i onih u Trnskoga.

Olga je Šojat, istina, dosta kritična prema Kristijanovićevu književnom opusu, ali zato svi njezini komplimenti pripadaju jeziku na kojem je taj opus ostvaren.

Tom konstatacijom završava drugi Skokov esej.

Slijede još samo *Izvori ilustracija, Priređivačeve napomene* i njegova kratka bio-bibliografija.

Ako je pretisak *Ezopuševih basni* objavljen sa svrhom da izvuče iz zaborava jedno osebujno kajkavsko literarno ime te da se, makar i sa zakašnjenjem, oda dolično priznanje čovjeku koji je do kraja ostao vjeran starokajkavskoj književnoj tradiciji, tada je ta svrha ostvarena na najbolji mogući način.

Pred čitateljskom će se publikom ponovo pojaviti Ignac Kristijanović kao pisac, urednik, prevoditelj i gramatičar, ali u prvom redu kao branitelj i afirmator kajkavskoga književnog jezika.

Bez obzira na to što se tu radilo o donkihotovskim pokušajima “posljednjeg Mohikanca”, kako kažu Alojz Jembrih i Joža Skok, ti su pokušaji ostavili svoj trag ne samo u književno-povijesnoj memoriji nego i u obnovi hrvatske dijalektalne poezije 20. stoljeća.

¹¹ Dositej Obradović, *Basne*, 1788. To je njegov prijevod najpoznatijih Ezopovih, Lessingovih i La Fontaineovim basana, također prilagođen narodnom životu.

¹² Citirano prema Šenoj, o. c., str. 303.

Pažljivo transliterirani (dijelom i transkribirani) izvorni tekstovi omogućuju i manje upućenom čitatelju najizravniji kontakt s Kristijanovićevim prijevodima, a bogat ilustrativni materijal pokazuje da su Ezopov lik i djelo bili trajna inspiracija i likovnim umjetnicima.

Cijela knjiga predstavlja još jedan vrijedan kamen ugrađen u mozaik starije kajkavske književnosti, a taj mozaik, srećom, baš u naše vrijeme dobiva sve određeniji i potpuniji oblik.

U Varaždinu na Pepelnicu 2012.

ÄSOPS FABELN KROATISIERT VON IGNAC KRISTIJANOVIĆ
IN DER VERANSTALTUNG VON JOŽA SKOK

Zusammenfassung

Von Ivan Zvonar, Varaždin

Vor den Lesern steht die erste kritische Ausgabe Äsops Fabeln kroatisiert von Ignac Kristijanović, herausgegeben am Anfang des vorigen (2011) Jahrs im Verlagshaus "Tonimir" Varaždinske Toplice, mit der Geldbeihilfe des Zweiges der Gesellschaft Matica hrvatska Varaždin.

Es handelt sich um den Nachdruck aus dem Jahr 1843, der seinem Veranstalter, Universitätsprofessor Joža Skok, eine Gelegenheit gab, etwas mehr über zwei, in der breiteren Öffentlichkeit fast vergessenen, Namen zu sagen. Das sind der legendäre griechische Fabeldichter Äsop und sein Übersetzer in die kajkavische Mundart Ignac Kristijanović.

Der Band umfasst neunzig Fabeln aus der ersten Auflage und noch siebenundzwanzig Exemplare, die Kristijanović in seinem Kalender Danica zagrebečka in den Jahren 1842 bis 1850 veröffentlicht hat.

Eine leichtere Lesung des alten Textes ermöglichen die parallelen Transliterationen, und die Verständnis des Inhalts ein ausführliches kajkroatisches Wörterbuch.

Danach folgen zwei anregende Essays des Veranstalters.

Das erste (Äsop und seine Fabeln in den weltlichen und kroatischen Literatur) spricht am Anfang über Äsops bürgerliche Persönlichkeit und danach über die Rezeption seiner Fabeln in der europäischen und kroatischen Literatur.

Skok erwähnt die Namen der drei bedeutendsten europäischen Fabeldichter: La Fontaine, Lessing und Krylov, und der drei größten kajkavischen Erzähler im 17. und 18. Jahrhundert: Habelić, Zagrebec und Gasparotti.

Das zweite Essay (Ignac Kristijanović und Äsops Fabeln) ist dem fruchtbarsten Übersetzer Äsops Fabeln in Kroatien und dem hartnäckigsten Kämpfer für kajkavische Mundart als Schriftsprache in Kroatien gewidmet.

Nach jeder Fabel folgt eine entsprechende Illustration, genommen aus irgendeinem der zahlreichen europäischen Ausgaben der Äsops Fabeln.

Das Buch kann, dem Inhalt und der Ausstattung nach, die strengsten bibliophilen Forderungen erfüllen, und stellt auf jeden Fall einen wertvollen Stein in dem Mosaik der älteren kroatischen Literatur dar.

Schlüsselwörter: Äsops Fabeln, Kristijanovićs Übersetzungen, kajkroatische Mundart, älter kroatische Literatur, europäische und kroatische Fabeldichter.